

УДК 82:004

Ж. Л. Раманова

ПРЫНЦЫПЫ ФАРМІРАВАННЯ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ У ГАЛІНЕ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Важным у тэорыі пры вывучэнні інфармацыйных рэсурсаў мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства (ІРМЛЛ) з'яўляецца пытанне аб метадычных прынцыпах, на якія абапіраюцца пры іх фарміраванні. Яны з'яўляюцца вызначальнымі для эфектыўнага функцыяніравання вызначаных рэсурсаў у грамадстве.

Прынцыпы – гэта «асноўныя, зыходныя палажэнні якой-небудзь тэорыі, вучэння, навукі, светапогляду» [1, с. 588]. Яны ўстанаўліваюцца чалавекам, маюць рухомы характар і могуць змяняцца і дапаўняцца з цягам часу і ў сувязі з развіццём тэарэтычнай думкі і практычнай дзейнасці.

Прынцыпы фарміравання ІРМЛЛ грунтуюцца на метасістэмных прынцыпах, уласцівых усім інфармацыйным рэсурсам (ІР), але маюць спецыфічныя асаблівасці. Менавіта таму лічым правільным дзяленне прынцыпаў, уласцівых ІР мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства, на *агульныя* і *прыватныя*. *Агульныя прынцыпы* ўласцівы ІР як метасістэмнаму падраздзяленню і з'яўляюцца аднолькавымі для ІР любой галіны. *Прыватныя прынцыпы* характэрны толькі для ІР у галіне мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства. Пытанне аб агульных метасістэмных прынцыпах ІР знайшло адлюстраванне ў літаратуры. Але адзінства поглядаў на іх склад сярод тэарэтыкаў няма.

А. П. Коршунаў зрабіў спробу скласці наменклатуру прынцыпаў, уласцівых бібліяграфічным рэсурсам і прапанаваў ужываць іх для ўсіх дакументных камунікацый [2, с. 12]. Ён падзяліў прынцыпы на: *агульныя* і *прыватныя* *фармальныя* (*колькасныя*) і *змястоўныя* (*якасныя*); *унутраныя* (*асабістыя*) і *знешнія* (*запазычаныя*). *Агульныя прынцыпы*, на думку аўта-

ра, уласцівы ўсім дакументным рэсурсам цалкам, а *прыватныя* – пэўным іх падраздзяленням. Да прыватных А. П. Коршунаў аднёс прынцыпы *паўнаты* і *дакладнасці*, якія ён назваў *фармальна-колькаснымі*. Сярод *якасна-змястоўных* прынцыпаў, звязаных з рэалізацыяй ацэначнай функцыі, уласцівай ІР, галоўным А. П. Коршунаў назваў прынцып *якаснай выбранасці*. Да *ўнутраных* (*асабістых*) *прынцыпаў* аўтар аднёс *фармальныя*, а да *знешніх* (*запазычаных*) ё *якасна-змястоўныя*.

Ю. М. Сталяроў [3, с. 26–31] прапанаваў іншы погляд на наменклатуру прынцыпаў функцыяніравання дакументных рэсурсаў. Галоўнымі для іх аўтар лічыць прынцыпы *мэтазгоднасці*, *квантуемасці*, *сістэматызаванасці*, *аптымальнасці*, *сумяшчальнасці*, *разумнай дубліруемасці*, *выбранасці* і *абароненасці*.

На нашу думку, прапанаваная Ю. М. Сталяровым структура прынцыпаў мае сутнасны недахоп – яна з'яўляецца лінейнай. Акрамя таго, не ўсе прапанаваныя аўтарам прынцыпы выдзелены па адной і той жа прымеце, што супярэчыць патрабаванням логікі да любой класіфікацыі рэчаў і з'яў. Напрыклад, прынцыпы *мэтазгоднасці*, *квантуемасці*, *аптымальнасці*, *разумнай дубліруемасці*, *выбранасці* звязаны непасрэдна с фарміраваннем ІР, а прынцыпы *сістэматызаванасці*, *сумяшчальнасці* і *абароненасці* звязаны са знаходжаннем і выкарыстаннем ІР у розных інфармацыйных сістэмах.

Наша задача – вылучыць менавіта тыя прынцыпы, якія ляжаць у аснове фарміравання ІРМЛЛ незалежна ад таго, дзе яны потым будуць знаходзіцца і функцыяніраваць – у розных інфармацыйных сістэмах ці ў прыватных калекцыях. Згодна з гэтым пунктам гледжання лі-

чым, што ІРМЛЛ уласцівы наступныя агульныя прынцыпы фарміравання:

Q *мэтазгоднасці*, які патрабуе, каб стварэнне ІРМЛЛ адбывалася ў суадносінах з мэтамі, да якіх імкнецца абслугоўваемая дадзенымі рэсурсамі сістэма. Для сістэмы ІР у галіне мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства такімі мэтамі з'яўляюцца: інфармацыйнае забеспячэнне навуковай, адукацыйнай, прафесійнай сфер, сферы мастацтва, сферы самаадукацыі і папулярызацыі ведаў аб мастацкай літаратуры;

„I *квантуемасці*, які азначае, што ІРМЛЛ уласціва дзяленне на мноства адносна аўтаномных рэсурсаў, якія класіфікуюцца па іх грамадскім прызначэнні, па змесце, па прыналежнасці, па матэрыяле носьбіта інфармацыі, па спосабе дакументавання і іншых прыметах. Напрыклад, сярод першасных ІР па літаратуразнаўстве і мастацкай літаратуры, якія класіфікуюцца па іх грамадскім прызначэнні, можна выдзеліць рэсурсы, прызначаныя для інфармацыйнага забеспячэння навукі, і рэсурсы, прызначаныя для інфармацыйнага забеспячэння адукацыі, мастацкай, прафесійнай сферы і сферы самаадукацыі і папулярызацыі ведаў аб мастацкай літаратуры. Сярод другасных рэсурсаў можна выдзеліць навукова-дапаможныя бібліяграфічныя рэсурсы, якія прызначаны для інфармацыйнага забеспячэння навукі, і рэкамендацыйна-бібліяграфічныя рэсурсы, прызначаныя для інфармацыйнага забеспячэння адукацыі, прафесійнай сферы і сферы вольнага часу. Сярод першасных і другасных ІР, якія класіфікуюцца па матэрыяльным носьбіце, можна выдзеліць друкаваныя, электронныя, лазерныя, магнітныя і інш.;

I *аптымальнасці*, які патрабуе, каб колькасць існуючых і ствараемых па пэўных тэмах і праблемах ІР адпавядала сапраўдным патрэбнасцям у іх. Колькасць іх павінна быць не больш і не менш, чым гэта неабходна для поўнага і ўсебаковага забеспячэння інфармацыйных патрэбнасцей той ці іншай катэгорыі карыстальнікаў;

I *разумнай дубліруемасці*, які прадугледжвае, каб інфармацыйныя прадукты літаратуразнаўства і мастацкай літаратуры выдаваліся ў той колькасці экзэмпляраў, што неабходна для іх эфектыўнага функцыянавання ў грамадстве. Залішняя экзэмплярнасць таго выдання прыводзіць да таго, што яно застаецца незапатрабаваным, а неапраўдана малая колькасць экзэмпляраў абцяжарвае доступ да інфармацыі, змешчанай у інфармацыйнай прадукцыі, неа-

праўдана ператварае дакумент у бібліяфільскую рэдкасць. Мае на ўвазе таксама дубліраванне прадукцыі на нетрадыцыйных носьбітах (кампакт-дысках, CD-ROMах і інш.), інфармацыйных прадуктаў у телекамунікацыйных камп'ютэрных сетках (Інтэрнет) і магчымасць он-лайнвага доступу да іх;

I *выбранасці*, які патрабуе, каб пры фарміраванні ІР прадугледжвалася ступень іх даступнасці. Існуюць дакументы агульнадаступныя і дакументы, доступ да якіх маюць толькі пэўныя асобы. У апошнім выпадку неабходна зрабіць адпаведную паметку, напрыклад «Для службовага карыстання».

Пытанне аб прыватных прынцыпах ІР у галіне мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства амаль не распрацавана. Пры іх вызначэнні мы кіраваліся спецыфікай літаратуразнаўства і мастацкай літаратуры і ўласцівымі ім прынцыпамі. Спецыфічнымі рысамі мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства з'яўляюцца іх аксіялагічная накіраванасць – здольнасць уздзейнічаць на фарміраванне духоўнай культуры грамадства, яго каштоўнасных арыентацый, а таксама іх эстэтычны характар – здольнасць абуджаць эмоцыі і пачуцці, фарміраваць эстэтычны густ. Дадзеная спецыфіка мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства праяўляецца і ў іх інфармацыйных рэсурсах і накладае адбітак на змест прыватных прынцыпаў ІРМЛЛ.

Мы згодны з А. П. Коршунавым і лічым, што прыватныя прынцыпы, прапанаваныя ім для ўсіх падраздзяленняў ІР, могуць быць прапанаваны і як прынцыпы фарміравання ІРМЛЛ. Але змест гэтых прынцыпаў будзе адрознівацца ад зместу прынцыпаў фарміравання іншых ІР.

Для ілюстрацыі возьмем прынцып якаснай выбранасці. Для ІРМЛЛ галоўнымі крытэрыямі якаснага адбору твораў у інфармацыйныя прадукты выступаюць крытэрыі іх эстэтычнай і маральнай каштоўнасці. У той жа час для ІР у галіне прыродазнаўства галоўнымі ў якасным адборы выступаюць крытэрыі навуковасці і навізны. Аналагічна змяняецца змест іншых прыватных прынцыпаў пры фарміраванні галіновых ІР.

Вышэйвыкладзенае дазваляе нам прапанаваць наступныя прыватныя прынцыпы фарміравання ІРМЛЛ:

Q *паўнаты*, які патрабуе, каб інфармацыйны работнік з максімальнай паўнатай адлюстроўваў у інфармацыйных прадуктах усе дакументы па пэўнай тэме ці праблеме ў зададзеных межах. Паўната адлюстравання інфармацыі неабходна ў першую чаргу навукоўцам, якія выкарыстоўваюць атрыманыя звесткі для сваіх даследаванняў.

Вычарпальнай паўнатою адрозніваюцца першасныя выданні навуковых літаратуразнаўчых прац і навуковыя выданні мастацкай літаратуры, асабліва акадэмічныя. Яны служаць асновай для складання іншых тыпаў літаратурна-мастацкіх выданняў: неакадэмічных, масавых і навукова-масавых.

Для другасных выданняў прынцып паўнаты азначае, што бібліёграф павінен з максімальнай паўнатою выявіць усе дакументы ў зададзеных межах і ўключыць іх у бібліяграфічны паказальнік.

Дадзены прынцып у найбольшай ступені характэрны для навукова-дапаможных бібліяграфічных рэсурсаў. Ён з'яўляецца галоўным для універсальных бібліяграфічных выданняў, якія выконваюць уліковую функцыю. Да такіх выданняў, напрыклад, адносіцца «Летапіс друку Беларусі»;

І дакладнасці, які прадугледжвае максімальную дакладнасць прывядзення ўсіх элементаў дакумента: тэксту, гісторыі гэтага тэксту, датыроўкі, інфармацыі аб аўтары, дакладнасці звестак, якія прыводзяцца ў навукова-дапаможным апарате выдання.

Для бібліяграфічных рэсурсаў ён патрабуе як мага больш дакладнага бібліяграфічнага запісу, а ў яго межах – бібліяграфічнага апісання, а таксама дакладнай характарыстыкі ўсіх аспектаў дакументаў у працэсе іх бібліяграфавання;

І якаснай выбранасці, які патрабуе, каб дакументы, уключаемыя ў інфармацыйныя прадукты, адпавядалі пэўным крытэрыям. Крытэрыяў, якімі кіруюцца інфармацыйныя работнікі пры фарміраванні інфармацыйных прадуктаў, існуе шмат, і кожны з іх можа быць абраны вядучым у залежнасці ад мэтавага ці чытацкага прызначэння выдання [2, с. 12]. Для ІМРЛЛ першаступенным крытэрыем якаснага адбору з'яўляецца іх эстэтычная дасканаласць, якая праяўляецца як у сюжэтнай лініі твора, яго ідэйна-маральнай накіраванасці, так і ў прафесійным майстэрстве пісьменніка, яго ўменні прыгожа і цікава ўвасобіць ідэю і сюжэт у творы. Для інфармацыйных прадуктаў літаратуразнаўства важным з'яўляецца і крытэрыі навуковасці, а для інфармацыйных прадуктаў мастацкай літаратуры – крытэрыі забаўляльнасці. Дадзены прынцып знаходзіць найбольшае прымяненне пры фарміраванні інфармацыйных прадуктаў, прызначаных для інфармацыйнага забеспячэння прафесійнай сферы, сфер адукацыі, самаадукацыі і папулярызацыі ведаў аб мастацкай літаратуры.

Значнасць набывае ён і пры фарміраванні бібліяграфічных рэсурсаў, паколькі звязаны з рэалізацыяй ацэнчнай функцыі бібліяграфічнай інфармацыі і патрабуе, каб адбор ці ацэнка твораў пры ўключэнні іх у бібліяграфічныя паказальнікі ажыццяўляліся на аснове пэўных якасных крытэрыяў. Прынцып характэрны і для рэкамендацыйных бібліяграфічных рэсурсаў, паколькі прадугледжвае ўключэнне ў рэкамендацыйную бібліяграфічную прадукцыю публікацый, якія заслугоўваюць агульнай станоўчай ацэнкі і рэкамендацыі з мэтай фарміравання высокіх маральных і эстэтычных ідэалаў грамадства;

І аб'ектыўнасці. Які патрабуе, каб ацэнка літаратурных твораў і з'яў праводзілася інфармацыйнымі работнікамі ва ўзаемадзеянні з літаратуразнаўцамі, з улікам іх прафесійных ведаў і ацэнак якасці ўключаемых у інфармацыйныя прадукты твораў.

Для бібліяграфічных рэсурсаў дадзены прынцып характэрны для выданняў рэкамендацыйнай бібліяграфіі, паколькі патрабуе, каб бібліёграф пры ацэнцы твораў, уключаемых у рэкамендацыйныя бібліяграфічныя прадукты, абапіраўся на тэорыю бібліяграфазнаўства і літаратуразнаўства, выкарыстоўваў метадыку аналізу і характарыстыкі літаратурнага працэсу і мастацкіх твораў, прынятую ў літаратуразнаўстве, літаратурнай крытыцы і бібліяграфіі, супрацоўнічаў ва ўзаемадзеянні з літаратуразнаўцамі-прафесіяналамі.

Галоўным пры характарыстыцы літаратурных твораў у першасных і другасных інфармацыйных прадуктах дадзены прынцып прадугледжвае вылучэнне іх сапраўдных эстэтычных якасцей, якія праяўляюцца ў тэме, сюжэце твораў, увасобленым у іх высокім агульначалавечым эстэтычным ідэале, у здольнасці аўтара своеасабліва і з высокай мастацкай дасканаласцю адлюстраваць усё гэта ў сваёй творчасці;

І цэласнасці, які патрабуе, каб кожны інфармацыйны прадукт мастацкай літаратуры і літаратуразнаўства ўяўляў сабой цэласны мастацкі свет, што існуе ў адзінстве зместу і формы, ідэйнасці і мастацкасці, увасаблення сюжэта і ўспрымання яго чытачом.

Важным для ІР мастацкай літаратуры лічым таксама прынцып спалучэння забаўлення, выхавання і развіцця. Ён патрабуе, каб інфармацыйныя прадукты не толькі забаўлялі, прыносілі чытачу прыемнасць і асалоду, але і рабілі ўплыў на фарміраванне асобы, развіццё яе маральных якасцей, светапогляду, нацыяналь-

